

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Навчально-науковий інститут мистецтв
Кафедра управління соціокультурною діяльністю, шоу-бізнесу та івентменеджменту

ДИПЛОМНА РОБОТА

першого бакалаврського рівня

на тему: **"Матеріальна культурна спадщина м. Львова: проблеми управління та збереження"**

Виконала: студентка IV курсу,
групи МСД-41
спеціальності 028
"Менеджмент соціокультурної діяльності"
Коцан Х.С.
Керівник к.п.н., доц. Маланюк Т.З.
Рецензент: к.і.н., доц. Новосьолов О.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	
М. ЛЬВОВА.....	6
1.1 Історичні передумови організації охорони культурної спадщини.....	6
1.2 Вклад львівських товариств у розвиток охоронної справи.....	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	
М.ЛЬВОВА.....	15
2.1 Пам'ятки архітектури та ансамблі м. Львова	15
2.2 Монументальна скульптура та живопис.....	30
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ	
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ.....	39
3.1 Актуальні проблеми в сфері охорони культурної спадщини.....	39
3.2 Участь ЮНЕСКО у збереженні матеріальної культурної спадщини	
м.Львова.....	40
3.3. Захист культурної спадщини під час російсько-української війни.....	43
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Сучасний світ, охоплений технологічними зрушеннями та соціокультурними змінами, ставить перед суспільством нові завдання і виклики. У цьому контексті, особливої уваги вимагає управління та збереження матеріальної культурної спадщини, яка є неоцінним надбанням минулих поколінь та ключовим елементом формування ідентичності сучасних громад. Враховуючи це, дана дипломна робота спрямована на глибокий аналіз та вирішення проблем управління та збереження матеріальної культурної спадщини міста Львова.

Актуальність. Матеріальна культурна спадщина міста, що вражає своєю багатовіковою історією та архітектурною різноманітністю, стикається із викликами сучасності, такими як знос і забудова історичних об'єктів. Забезпечення сталого розвитку та збереження цієї спадщини стає питанням національної важливості. Особливо важливою є ця тема на фоні подій сьогодення, а саме російського вторгнення, коли історія та культурна спадщина України, як незалежної держави, є тим, що так відчайдушно бажає знищити ворог. Робота спрямована на визначення пріоритетних напрямів дій у сфері охорони та управління, які забезпечать збереження ідентичності міста та сприятимуть його подальшому розвитку.

Новизна дипломної роботи полягає в тому, щоб розглянути і вивчити проблеми, які виникають у процесі управління та збереження історичних цінностей Львова. Ми ретельно проаналізуємо спадщину міста, історію її виникнення та наявні проблеми. Звернемо увагу на те, як можна допомогти у вирішенні нагальних завдань в сфері охорони та збереження культурного надбання міста.

Основною **метою** дослідження є глибокий аналіз та систематизація інформації про матеріальну культурну спадщину міста Львова, виявлення основних проблем у збереженні та управлінні культурною спадщиною, а також розробка рекомендацій для поліпшення системи охорони цінностей та забезпечення їхнього сталого розвитку.

Для досягнення поставленої мети, дипломна робота розглядає наступні **завдання**:

1. Аналіз історичних аспектів формування історико-культурної спадщини України та у Львові. Розкриття історичних передумов та етапів організації охорони культурної спадщини.

2. Дослідження головних культурних осередків та громадських угруповань, напрямків їх роботи та вкладу в охоронну систему міста.

3. Аналіз архітектурних та мистецьких елементів Львова. Розгляд пам'яток архітектури, монументальної скульптури та живопису як складових матеріальної культурної спадщини.

4. Визначення актуальних проблем в сфері охорони та управління культурною спадщиною. Аналіз ідентифікованих проблем та їх впливу на збереження цінностей міста.

5. Дослідження ролі ЮНЕСКО в збереженні матеріальної культурної спадщини Львова. Вивчення діяльності та підходів міжнародної організації у збереженні культурних цінностей.

6. Вивчення актуальної ситуації та стану культурних надбань міста під час російсько-української війни, методів їх захисту.

Об'єкт дослідження: Матеріальна культурна спадщина міста Львова.

Предмет дослідження: Проблеми управління та збереження матеріальної культурної спадщини м. Львова.

Практичне використання дипломної роботи може включати розробку конкретних рекомендацій та стратегій управління матеріальною культурною спадщиною міста Львова. Ці рекомендації можуть бути спрямовані на поліпшення методів збереження пам'яток, вирішення проблем з туристичними навантаженнями та забезпеченням розвитку історичного середовища міста. Крім того, результати дослідження можуть бути використані для підготовки рекомендацій для місцевих органів влади та громадських організацій щодо поліпшення управління та збереження матеріальної культурної спадщини міста Львова.

Апробація. Отримані результати в ході дослідження були викладені у статті "Культурна Спадщина м. Львова". Стаття була подана до участі у студентській конференції та видана у віснику цієї конференції - "Еврика".

Дипломна робота складається із трьох розділів, включає висновки, список використаної літератури та додатки.

У першому розділі розглядаються теоретичні аспекти формування культурної спадщини України в цілому, та міста Львова. Зокрема, здійснюється аналіз історичних передумов організації охорони цінностей культурної спадщини, а також зазначається вклад товариств та організацій, що зробили свій внесок у сферу охорони та збереження унікальних пам'яток міста.

Другий розділ присвячений детальному аналізу матеріальної культурної спадщини Львова, з фокусом на пам'ятки архітектури та ансамблі, монументальну скульптуру та живопис, які визначають неповторний образ міста.

У третьому розділі висвітлені основні проблеми, які виникають у процесі збереження та управління культурною спадщиною Львова. Акцент робиться на актуальних питаннях в сфері охорони культурної спадщини, захисту її під час наявного воєнного конфлікту та ролі ЮНЕСКО у цьому процесі.

Висновки дипломної роботи вказують на отримані результати та пропонують практичні рекомендації щодо поліпшення управління та збереження матеріальної культурної спадщини міста Львова.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ М. ЛЬВОВА

1.1 Історичні передумови організації охорони культурної спадщини

Дослідження культурних надбань та пам'яток, що потребують особливого статусу та повинні бути збережені, розпочало свій хід на початку ХХ століття. Саме в цей час чимало українських науковців почали вивчати цю сферу більш детально.

В період 1900-х років були написані перші публікації, в яких висвітлювалась інформація про стан будівель та їх історію, пропозиції щодо збереження та охорони пам'яток, мету охоронної роботи та приклади недбалого ставлення до об'єктів культурної спадщини. Серед найперших робіт можна виокремити "Наші національні скарби" М. Біляшівського, 1918 року; стаття академіка М. Грушевського "Береження і дослідження побутового матеріалу як відповідальне державне завдання", яку опублікували в журналі "Україна" в 1925 році; праці В. Дубровського "Охорона пам'яток культури в УРСР" та "Історично-культурні заповідники та пам'ятки України"; роботи Ф. Ернста, М. Рудинського, Т. Осташко, М. Ковалю та Ю. Омельченка; видання, під редакцією І. Крип'якевича, дисертація І. Шатилюка; публікації В. Бадяка та статті П. Тронька; праці В. Акуленка та інші [14, с.16-19].

У цей же час розпочинається рух спрямований на вивчення та збереження пам'яток історії. Було виділено певні критерії, за якими оцінювали ту чи іншу споруду, документ чи витвір мистецтва. Одним із таких критеріїв виступав "вік" пам'ятки, мінімальним вважався - 150 років.

На той час, жодних статутів чи законів, що регулювали охорону спадщини не було, відповідних органів та установ також. Отже, уся робота була зосереджена в руках щиро зацікавленої громадськості, наукових товариств та меценатів.

Найвідомішими організаціями, що вивчали, впорядковували інформацію та займалися охороною об'єктів були архівні комісії. Найактивнішу роботу, на той час, виконували Полтавська, Чернігівська, Таврійська та Київська комісії. В таких

комісіях брали участь українські діячі, серед яких були М. Коцюбинський, Б. Грінченко, О. Русов, В. Хвойка, О. Маркевич та інші.

Подібні дослідження та вивчення старожитностей проводилася у самоорганізованих товариствах, що діяли у різних містах на території України. Товариства описували пам'ятки, складали програми обстежень та перевірок, публікували відповідні документи та наукові праці, проводили засідання, щоб обговорювати проблеми збереження. Перше таке засідання відбулося в 1900 році на Волині. Такого типу організації діяли у Києві, Ніжині та Харкові. Завдяки роботі Київського товариства охорони пам'яток від 1910 року було обстежено та реставровано замок Любарта на Волині, пам'ятки на Поділлі та було укріплено фундаменти Андріївської церкви.

До пам'яткоохоронної роботи приєдналися і церковні товариства. До прикладу, за сприяння М. Петрова було утворено Київське церковно-археологічне товариство. Воно зібрало близько 30 тисяч пам'яток, серед яких були археологічні та історичні, що стосувалися церкви та козацтва [14, с. 21-22].

Тим часом у Львові Наукове товариство імені Тараса Шевченка, що було засноване 1892 року, до 1914 року видало близько 300 праць, написаних українською мовою, та велике число з яких, було присвячене саме темі культурного надбання України. Також в містах, що були, на той час, підпорядковані Австро-Угорській владі, діяли місцеві комісії з дослідження та збереження пам'яток архітектури.

Завдяки виникненню немалої кількості пам'яток розпочався процес створення музеїв. На момент 1910 року в Україні діяли близько 100 музеїв. Перші з них існували лише завдяки підтримці меценатів та, згаданих вище, товариств. Найбільші колекції та збірки могли показати музеї в Києві, Одесі, Чернігові, Харкові та Херсоні. Часом, благодійники дарували свої власні колекції музеям або жертвували кошти на їх роботу.

У Львові почали діяти музей Наукового товариства імені Т.Шевченка, Національний музей митрополита Андрея Шептицького, Народовий музей, музей Львова та інші. Так само відкривалися музеї у Тернополі, Чернівцях та Мукачеві.

До діячів, що зробили вклад у їх відкриття належать В.Шухевич, І. Франко, А. Шептицький, О. та І. Бачинські, О. та О. Кульчицькі, А. Стойка, В.Гнатюк [14, с. 23].

Російська влада ставила перешкоди перед діяльністю товариств і музеїв, що займалися дослідженням культурної спадщини. У різних містах заборонялися дослідження архівними комісіями, розганялися їх склади, утруднювалося відкриття музеїв та встановлення пам'ятників. Всі дослідження були зібрані у Московському археологічному товаристві, що спричинило перенесення цінних знахідок з України до музеїв і сховищ в росії [14, с.24].

З 1917 року, коли була утворена Українська Народна Республіка, розпочалася системна охорона культурної спадщини. Був створений Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва в Україні (ЦКОПСІМУ), який сприяв дослідженню та захисту культурних цінностей. ЦКОПСІМУ також надавав підтримку місцевим музеям і архівам, організовував освітні заходи для громадськості. Пізніше були створені регіональні підрозділи Центрального комітету [14, с. 25].

У 1919 році було створено Всеукраїнський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини (ВУКОПМІС), який працював при Народному комісаріаті освіти УСРР. В 1920-х роках його структуру поділено на менші групи, проте ця ініціатива не довго існувала. Реєстрацією та охороною пам'яток займалися секції, роботу яких забезпечували музейні працівники.

В ці роки більшовицька влада ігнорувала рішення, що стосувалися збереження культурної спадщини, що викликало протести з боку української інтелігенції. Адже саме за її ініціативи розвивалась сфера збереження культурних надбань. Так під тиском культурної та наукової громадськості уряд приймав законодавчі акти, частина яких контролювала вивезення за кордон пам'яток історії [14, с.28-31].

1928 року були організовані перші в Україні, археологічні дослідження, що огортали більшу частину території країни. Найважливішими були дослідження трипільських поселень на Дніпрі та Дністрі, античних пам'яток Олівії та

давньоруських і барокових пам'яток Києва та Чернігова. Було також виконано термінові заходи щодо збереження ряду надбань [14, с.32].

Розпочався процес створення державних історико-культурних заповідників. Статусу заповідників набули Києво-Печерська Лавра, Могила Т. Шевченка в Каневі, Острозький замок тощо. В цей період на території України діяли 9 заповідників. Було здійснено першу державну реєстрацію пам'яток. Списки було поділено на пам'ятки місцевого та республіканського значення, а також було проведено класифікацію за видами пам'яток, які розділили на археологічні, історико-революційні, архітектурні та меморіальні. Кількість зареєстрованих об'єктів на період 1920-1930 років складала 1300-3000 одиниць. 20-і роки відзначились і зростанням кількості музейних установ [14, с.33].

Такого розвитку української культури радянська влада не очікувала, то ж продовжувала закриття культурних установ та репресувала чимало пам'яткознавців України. Від рук більшовицької влади постраждало чимало сакральних пам'яток. Протягом 1929-1930 року було закрито близько 533 церков. В цей період знову припинялися роботи комітетів та культурних центрів, деякі припиняли своє існування [14, с.34-35].

Як і в умовах сьогодення, тодішні воєнні дії перетворили пам'ятки минувшини у символи непохитності українського народу, та передували новій хвилі розвитку в сфері збереження культурних надбань. Було прийнято ряд постанов про охорону спадщини, було надано кошти на ремонт та відновлення роботи музеїв, знову відкрито нові комітети та секції для ведення обліку.

Проекти консервації вдалося виконати для будинку-музею І.Франка у Львові, меморіальному музею Т.Шевченка в Києві та інших. Розпочинають свою роботу нові музеї, до прикладу, меморіальні музеї І.Франка в Нагуєвичах (Львівська область), Ю. Федьковича (Чернівецька область) та інші [14, с.37].

1946 року було затверджено списки міст та населених пунктів загальносоюзного та республіканського значень. Серед них були Київ, Львів, Чернігів, Полтава, Одеса, Луцьк, Володимир-Волинський та Кам'янець-Подільський [14, с.39].

Протягом 1940-1950 років активно велися реставраційні роботи, що охоплювали понад 600 пам'яток архітектури. Найбільш активні роботи проводилися у таких містах як Київ, Львів, Полтава, Вінниця, Одеса, Харків, Чернівці та інші [14, с.40].

Зокрема у Львові, 1955 року у зв'язку з наближенням ювілею міста у 700 років, було погоджено проекти ремонту та реставрації. Серйозно підійшли до відновлення Домініканського собору, собору Бернардинів та Кармелітів, також підійшли до реставрації пам'ятників на Янівському та Личаківському цвинтарях [4, с.318-319].

1960 року було затверджено декілька положень про охорону парків та дендропарків, пам'яток садово-паркової архітектури. Одним із таких парків був Стрийський парк у Львові. У цей же період було видано ще низку постанов про охорону пам'яток не лише у Львові, а й по всій території України. Було передбачено кримінальну та адміністративну відповідальність за нанесення шкоди об'єктам [4, с.331].

Аналіз культурної спадщини, станом на 1964 рік зміг добитися реєстрації понад 21 тисячі пам'яток в Україні, серед яких пам'ятки Львівщини складали 373 об'єкти [4, с.333].

Наприкінці 1966 року було створено добровільне товариство з охорони пам'яток історії і культури (УТОПІК), що за повоєнні роки, дало можливість знову відновити роботу із збереження культурної спадщини [14, с.43].

1968 року було затверджено реєстр старовинних міст, що мали історичне значення. Також передбачалося створення заповідників та музеїв-скансенів у Львові, Луцьку, Кам'янці-Подільському та інших містах. Так було одобрено створення музею під відкритим небом - Шевченківського Гаю у Львові, що відкрився 1972 року та представив пам'ятки етнічних регіонів Західної України. Цього ж року відкрився музей у Домініканському соборі, було організовано огляди Каплиці Боїмів та проводили концерти в костелі Святої Марії Магдалини [13, с. 246-247].

1975 року було прийнято рішення про створення Державного історико-архітектурного заповідника у Львові. Що мав охоплювати історичний центр міста, та налічувати близько 200 пам'яток. Зараз на його території розміщено понад 1000 об'єктів культурної спадщини [13, с. 250-251].

1978-1979 року прийнято постанови про охорону пам'яток, та внесли до використання терміни “пам'ятник” та “пам'ятка містобудування”, що в подальшому дозволило розширити списки об'єктів під охороною. До прикладу, серед них були оперний театр, Палац Потоцьких, Університет імені І. Франка та інші [13, с. 252].

У 1987 році списки доповнили ще більше, вже пам'ятниками та похованнями на Янівському та Личаківському кладовищах. У 1990 році Личаківський цвинтар став історико-культурним заповідником.

Із здобуттям Україною незалежності, у Львові виникає чимало організацій та товариств, що займалися відновленням та охороною пам'яток, приймаються нові постанови, зводяться та реставруються пам'ятники, створюється Державний реєстр пам'яток національного значення. Станом на 2001 у якому значилось 328 об'єктів розміщених у Львові.

Великим здобутком 1998 року було внесення середмістя Львова до Списку світової спадщини ЮНЕСКО [13, с. 253-257].

1.2 Вклад львівських товариств у розвиток охоронної справи

У Львові діяло чимало товариств, діяльність яких мала велике значення для збереження культури та історії міста. Одним із найвідоміших серед них було товариство “Просвіта”, засноване 1868 року. “Просвіта” активно пропагувала серед українського населення історію та культуру міста. Шляхом організації лекцій, виставок, екскурсій та інших освітніх заходів вона сприяла поширенню знань про цінні архітектурні та історичні об'єкти Львова. Товариство також підтримувало місцеві музеї, виступало за охорону та реставрацію будівель [19, с.38], [11, с.91-92].

Наукове товариство імені Шевченка (НТШ) теж відоме своєю значною роллю у збереженні культурної спадщини міста Львова. Воно було засноване у 1873 році, НТШ стало однією з найвпливовіших і культурно значущих організацій у Галичині. Його місією було сприяти розвитку освіти, науки і культури в українському народі [19, с.38].

Протягом своєї історії НТШ активно залучало видатних вчених, письменників і культурних діячів до своєї діяльності, таких як М. Грушевський, В. Левицький, І. Франко, О. Маковей, І. Виговський та інші. Через свої наукові дослідження і видання товариство значно сприяло розкриттю історії, мови та культури українського народу. Важливим аспектом діяльності НТШ було вивчення та збереження культурної спадщини Львова.

За час свого існування, вони активно долучалися до проведення археологічних досліджень, експедицій та вивчення архітектурних пам'яток міста. НТШ також організовувало лекції, виставки та інші культурні заходи, спрямовані на популяризацію історії та культурних цінностей Львова. Важливим досягненням товариства стало забезпечення підтримки та захисту історичних пам'яток міста від знищення, реконструкції та відчуження. Його діяльність сприяла збереженню унікальної архітектурної спадщини Львова для майбутніх поколінь [20], [11, с.67-68].

Із початком ХХ століття виникає Товариство шанувальників минулого Львова. Головною метою Товариства було залучення уваги громадськості до історичних пам'яток, їх збереження та вивчення. Члени Товариства проводили наукові дослідження, археологічні розкопки, виставки та екскурсії з метою популяризації культурно-історичного надбання міста. Організація також випускала наукові праці, брошури та видання, щоб привернути увагу до значущих аспектів минулого Львова. До 1938 року товариство видало понад 37 томів своїх праць. Серед яких є серії “Львівська ратуша” та “Львівська бібліотека” [13, с.219].

Протягом міжвоєнного періоду Національний музей у Львові користувався особливим авторитетом, який був заснований митрополитом Андреем Шептицьким у 1905 році. Відповідно до задуму митрополита, музей мав на меті

відтворити історію культурного та національного життя України за допомогою цінних пам'яток, а також збагачувати українське суспільство культурною спадщиною. У музейних зібраннях зберігається різноманітна спадщина, яка відображає як матеріальну, так і духовну культуру західноукраїнських територій. Великий внесок у розвиток та популяризацію Національного музею зробив його керівник Ігор Свенціцький, відомий філолог, експерт у галузі музеєзнавства та мистецтвознавства [11, с. 92].

Восени 1921 року у Львові було створено "Кружок любителів Львова" за ініціативи відомого археолога та вченого Б. Януша та під керівництвом С. Шаха, директора канцелярії "Просвіти". Основною метою цього гуртка було просування любові до Львова через розповсюдження відомостей про його історію, старовину та культуру. Для досягнення цієї мети "Кружок любителів Львова" організував лекції, екскурсії, та інші заходи, що стимулювали інтерес до історії та культурної спадщини міста. У програмі та курсах лекцій виступали відомі історики та місцеві експерти, такі як І. Крип'якевич, Б. Януш, М. Голубець, Й. Сліпий та інші.

У Львові функціонувало польське наукове товариство "Zrzeszenie Miłośników Lwowa", яке керували Л. Яворський та М. Літинський. Діяльність цієї організації мала подібність з антиукраїнськими групами, що виправдовували історичну належність Львова до Речі Посполитої. Створення "Кружка любителів Львова" вважають реакцією на польську пропаганду ідеї польськості міста. Під тиском польських влад наприкінці 1923 року "Кружок" був закритий [11, с. 95].

Ще одним цінним об'єднанням виступало товариство "Лева", що було засноване у Львові у 1987 році як ініціатива групи молодих активістів. Його створення було спрямоване на підтримку та розвиток української культури, національної свідомості та громадянського суспільства в умовах радянської держави.

Головною метою Товариства було пропагування української мови, культури, традицій та історії серед молоді та громадян Львова. Вони організували виставки, лекції, літературні вечори, концерти та інші події. До прикладу, проект "Історичний театр", перший концерт пам'яті В. Івасюка 1989

року, доглядали за пам'ятками, серед яких пам'ятники Личаківського кладовища, костел Єлизавети та монастир Кармелітів Босих.

Товариство активно співпрацювало з українськими культурними організаціями та ініціювало спільні проекти з метою збереження та просування української культурної спадщини. Товариство проводило освітні заходи та проекти, спрямовані на підвищення свідомості громадян щодо історії та культурних цінностей України [21, с.91].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ М.ЛЬВОВА

2.1 Пам'ятки архітектури та ансамблі м. Львова

У цьому підрозділі ми розглянемо основну групу пам'яток архітектури та містобудування, що зводилися на теренах міста Львова.

Одними із перших відомим нам сьогодні збудовань були Високий замок, церква Святого Миколая (XIII ст.) та церква Івана Хрестителя, що датуються 1270-ми роками [13, с.55-56, с.58, с.103].

Згодом, по здобуттю містом Магдебурзького права, 1356 року був покладений початок забудові Площі Ринок, в цей час з'являється перша ратуша [13, с.64].

1527 рік стає відомим завдяки потужній пожежі, що нищить частину міста, включно із дерев'яною готичною забудовою Площі Ринок. На місці якої згодом, протягом наступних років, з'являються ренесансні кам'яниці, подекуди у стилі бароко [17, с. 267],[15], [31, с.35].

Будинок під першим номером на Площі Ринок це ратуша. Як зазначалося вище, перше її спорудження охоплювало період другої половини XIV століття, а саме 1372-1378 роки. Керівником будівництва був В. Опольський. В подальшому ратуша зазнала немало перебудов, у 1491, 1619 та 1827 роках. Остання дата - час спорудження абсолютно нової споруди, що ми можемо бачити сьогодні. Ратуша є зразком стилю класицизм. Над її зведенням працювали Й.Маркль, А.Вондрашка та Ф.Трешер [13, с. 115, с.135], [7], [32].

Кам'яниць на центральній площі Львова всього є 44. Порядок починається від другого номеру, а саме Палацу Бандіnellі, збудованого 1593 року у стилі ренесанс. У цій будівлі з 1629 року розміщувалася перша в країні пошта. На бічному фасаді будівлі є напис, у якому йдеться про те, що її перебудовували у 1737-1739 роках [13, с.116-118].

Кам'яниця Убальдіні (№3) споруджена за проектом П. Полейовського 1771-1772 року та є зразком стилю бароко. Назва будинку постійно змінювалася разом

із новими власниками. Тому і на сьогодні, у неї залишається не одна назва [18, с.33-36].

Відома “Чорна кам'яниця” під номером 4, що зараз перебуває в стані реставрації, є роботою архітектора П. Красовського, 1577 року, стилю ренесанс. У 1875-1877 роках була здійснена реконструкція будівлі. Також, у будинку діяла одна із перших львівських аптек [13, с.118], [33, с.158-159].

Ще однією спорудою П. Красовського є будинок під номером 5, що належав родині Лукашевичів. Період будівництва - 1571-1577 роки. Ймовірно, що будівля мала багате барокове оздоблення, яке було прибрано під час реконструкції у ХІХ столітті. То ж кам'яниця у новому обличчі стала взірцем стилю класицизм [32], [18, с.36].

Наступна пам'ятка - унікальний Палац Корнякта (№6) збудований 1580 року П. Римлянином та П. Барбоном у стилі ренесанс. Та є одним із найцінніших здобутків періоду панування цього стилю. Фундатор Костянтин Корнякт придбав не лише дві виділені частини на Площі Ринок, але й і дві будівлі з протилежного боку. Їх об'єднання створювало територію дворику всередині, архітектура якого нагадувала забудову італійських міст - Риму та Флоренції. Дворик, що в народі зветься “італійським”, також є взірцем ренесансу, де присутні арки та колони іонічного та доричного ордерів [13, с.118-119], [33, с.159-160], [18, с.36-37].

Про будинок під номером 7, на жаль, відомо не так багато. Можемо сказати лише те, що цегляна кам'яниця Шембека була зведена у ХVІІ столітті. Її перший поверх покритий рустом, вікна третього - прикрашені більше за нижні, та другий поверх прикрашає скульптура [32].

Номер 8 - Бернатовичівська будова - приклад стилю класицизм кінця ХVІ століття, робота Ф. Баумана. До створення фасаду та оздоблення доклалися Б. Меретин та А. Шімзер. У ХІХ столітті будинок реконструювали вже за проектом Баумана [18, с.39].

Палац латинських архієпископів №9, що його зведено у 1634 році займає територію двох ділянок і має широкий фасад, що вміщує шість вікон, замість стандартних трьох. Архітектором будинку був Ян Покорович. На період зведення

та всього XVII століття будинок вважався один із найбільш багатих та розкішних, що був у власності латинських архієпископів. У XIX столітті добудували четвертий поверх та переоформили у стилі класицизм фасад кам'яниці [33, с.156].

Завершує східну сторону площі будинок під номером 10 - Палац Любомирських, збудований XVII століття, перебудований XVIII століття. Пам'ятка стилю бароко, над якою трудилися Б. Меретин та Ян де Вітте, та скульптури М. Урбанік та С. Фесінгер - мало не найвизначніші постаті у своїй справі на той період. Будинок має пишне барокове оздоблення та декор у виді скульптурних напрацювань. Товариство "Просвіта" придбало будинок у 1895 році, тут працювали й інші установи, до прикладу, бібліотека Наукового товариства ім. Тараса Шевченка [13, с.119], [18, с.40], [33, с.160-161].

Кам'яниця Гайслярівська (№11) зведена у 1899-1900 роках у стилі класицизм. На жаль, історія будівель, що були тут до будівництва 1899 року невідома.

Юстгляцівська - будинок №12 - споруджений XVI століття, реконструйований XIX століття. Під час реконструкції всередині будинку, де був невеликий дворик створили синагогу, яку, в подальшому, за сприяння радянської влади, переробили в житлових цілях. Також за час перебудови даніший ренесансний стиль замінив класицизм. Але кам'яниця зберегла в собі елементи Відродження.

Будинок №13 - Кам'яниця Алембеківська. Попередньо, у XVI столітті тут була готична будівля, у XVII столітті було зведено будинок, що стоїть досі. Він був перебудований у XIX столітті, у цей час було покладено четвертий поверх та змінено інтер'єр першого поверху. 1911 року було встановлено ліхтар на даху, ціллю якого було освітлювати сходи будинку. Споруда створена у стилі ренесанс [32].

Венеційська або Массарівська кам'яниця (№14) була зведена 1589 року Павлом Римлянином та Павлом Щасливим у стилі ренесанс. До цього, у XVI столітті, тут була Гінковська готична будова.. Фасад якої було перероблено, але більше ніякої частини будинку в подальшому будівництві 1589 року не

змінювали. У XIX столітті з'явився четвертий поверх. Пам'ятку декілька раз реставрували вже у XX столітті. Над входом до будинку фігура крилатого лева із книгою - символа Венеційської республіки [13, с.119-120], [18, с.44].

Кам'яниця Шимоновича (№15) зведена XVI століття та перебудована XIX століття - цегляна будівля із балконом, вікна якої прикрашають ліпнині візерунки.

Будинок Рорайського, під номером 16, споруджений XVI століття і також перебудований XIX століття, та реставрований у 1930-х роках, виконаний у стилі класицизм та має 4 поверхи.

Кам'яниця Францвенігівська (№17) зведена 1574 року, перебудована 1766 року, та отримала четвертий поверх у XIX столітті. У будинку збереглося планування зсередини, перший поверх та готичні склепіння. Унікальний декор раніше ренесансної будівлі виконаний у виді ліпнин та пілястр стилю рококо [32].

Грацівський особняк (№18) збудований 1533 року, перебудований 1777 року та був реставрований у 2016-2017 році. У цій будівлі також збереглися давні готичні склепіння. Фасад вміщує 6 вікон та розділений вертикальними пілястрами на три блоки. Цей будинок вважається один із найперших на Площі Ринок [13, с.120].

Пелчинська будова (№19) створена XVIII століття та перебудована XIX століття у стилі ренесанс. Будинок має 4 поверхи, фасад прикрашає аттик та виступає балкон кріплення, якого оформлені масками.

Кам'яниця Бельських, під номером 20, має багато імен. Зведена вона у XVII столітті, реконструйована у 1779 році. Будівництво розпочав П. Полейовський, його роботу завершив Ф. Кульчицький. Під час перебудови 1860-1861 років було додано четвертий поверх, а до того, фасад було прикрашено у стилі рококо, із ліпним декором та вазами [33, с.157].

Мурованиця Домбровського (№21) зведена XVII століття, перебудована XIX століття, тоді ж і з'явився четвертий поверх. Фасад у стилі ренесанс виконаний доволі строго, двері прикрашають унікальні кам'яні портали.

Кам'яниця Єльонківська (№22) споруджена XVI століття та перебудована 1893 року в стилі еkleктики. Нижні два поверхи будинку покриті рустом, верхні

два розділені пілястрами. Третій поверх прикрашають капітелі іонічного ордеру, а четвертий - коринфського. Ця будова була роботою А. Каменобродського, М. Фехтера та І. Левинського.

Будинок Шольц-Вольфовичів (№23) збудований 1570 року у стилі ренесанс, також реконструйований у XVIII столітті. Нижню частину будівлі покриває руст, тут же три великі вікна, наступні яруси розділяють пілястри коринфського та іонічного ордерів [13, с.120], [33, с.156].

Будинок №24 - Массарівська кам'яниця зведена у XVI столітті у стилі ренесанс та перебудована у XX столітті. Під час перебудови додався четвертий поверх, та було встановлено барельєф та аттику будинку. Вважається однією із найдавніших будівель центральної площі.

Якубшольцівський палац (№25) споруджено у XVI столітті у стилі ренесанс. Та перебудовано чимало разів, у 1769 року, згодом у 1873 році, 1893, 1904 та 1912 роках. 1873 року оселя отримала четвертий поверх та більш сучасний фасад. Будинок зберіг давні готичні склепіння, що відкрили у XX столітті [18, с.45].

Яншольцівська кам'яниця (№26) зведена у XVI столітті та реконструйована у 1743-1744 роках Я. Лельовським. Будівля початково є зразком стилю ренесанс, має 4 поверхи, також зберегла готичні склепіння, але крім них і портали. Під час чергової реконструкції у XIX столітті було осучаснено фасад, який декорований ліпними орнаментами.

Ренесансна мурованиця Фауербахівська (№27) зведена у XVI столітті та реконструйована 1786 року Я. Пйотровським. Будинок прикрашений карнизом, та обрамленням вікон [32].

Кам'яниця Гепнерівська (№28) також приклад стилю ренесанс, споруджена у XVII столітті, при реконструкції 1765 року будинок отримав контрфорси. З того часу його вигляд майже не змінився. В будинку збереглися готичні елементи. А також фасад всіяний різними латинськими написами та крилатими фразами [13, с.120], [18, с.45].

Кам'яниця Коритовського (№29) зведена 1768 року за проектом Х.

Мурадовича в стилі ампір. Будинок з'явився на місці двох попередників, та займає територію двох ділянок, тож фасад вміщує шість вікон. У 1803 році у проході кам'яниці, що виходить на Костел Єзуїтів, (про який трішки згодом), була відкрита одна із перших львівських цукерень. Будинок прикрашає трикутний фронтон з ліпниною [33, с.157].

Регульовський особняк (№30) - це споруджена у XVI столітті готична будівля. Пізніше, 1772 року, на її місці з'являється будинок, фасад, якого набуває стилю рококо та поділений пілястрами із об'ємним ліпленням. Реконструкції у XIX столітті здебільшого стосувалися внутрішнього планування, як от нових сходів, та інтер'єру.

Будинок №31 - Мазанчівський - зведений у 1714 році та реконструйований у 1923 році за проектом Б. Віктора. Декором фасаду у стилі декоративного модерну займався З. Курчинський [32].

Торговий дім Ціпперів (№32) на місці якого стояло п'ять будинків. Сьогодні ми бачимо будівлю зведену 1912 року М. Лужецьким.

Кам'яниця Кіліяніщинська (№33) збудована у XVII столітті, перебудована у XVIII столітті за проектом Б. Меретина та згодом ще раз перебудована, вже у XX столітті. Фасад розділяють пілястри та капітелі, вікна прикрашені фігурними обрамленнями зверху[32].

№34 - Авенштоківський палац споруджено у XVII столітті, реконструйовано А. Косинським у XVIII столітті. Будинок створений у стилі ренесанс, та зберіг свої автентичні елементи - склепіння та портали. Фасад покриває руст, пілястри і капітелі.

Мурованиця Майдашевичівська (№35) зведена у XIX столітті, у стилі класицизм. Вікна кожного поверху мають особливі обрамлення, а фасад зверху прикрашає фриз.

Кам'яниця Гелазинівська (№36) збудована у 1778-1781 роках за проектом П.Д.Гібо у стилі класицизм. Будівля була реконструйована у XIX столітті [33, с.157], [18, с.46].

Гросваєрівський особняк (№37) зведено у XVII столітті, перебудовано у

XIX столітті, тоді й додали четвертий поверх та змінили фасад, який розділяють пілястри іонічного ордеру. На нижньому ярусі - ніші арки для вікон та входу, їх обрамляє руст. Обрамлені також по особливому вікна кам'яниці. Верхню частину займає карниз та фриз, який прикрашають рельєфи. Виконаний будинок у стилі історизму.

№38 - Вільчківська будова споруджена у XVII столітті, реконструйована у XIX столітті. Пам'ятка зберегла частково давні склепіння, та має оригінальне розміщення вікон. Фасад декорований, але простий - пілястри іонічного ордеру та фриз, що завершує фасад згори [32].

Кам'яниця Толочківська (№39) створена у XVIII столітті. У 1895-1896 роках В. Кузневич створив проект по реконструкції. Фасад будівлі оздоблений ліпниною, карнизом, обрамленням вікон.

Зухоровичівський палац (№40) збудовано у XVII столітті, перебудовано в 1771-1773 роках. Частину роботи над будинком виконав Б. Меретин, та доручив скульптору Пінзелю виконання консолей для балконів будинку. Будівля зберегла планування з середини та склепіння частини першого поверху, стилю готики. Увагу привертають і атланти-лицарі, що підтримують балкон кам'яниці [33, с.157], [18, с.46].

Кам'яниця Гренсівська (№41) споруджена у XVII столітті, перебудована у XIX столітті. У період XVII-XVIII століть у будинку діяв ювелірний цех. У цьому будинку також вціліли давніші склепіння. Фасад уздовж розділяють пілястри.

Будинок Седмирацьких (№42) зведено у XVIII столітті, реконструйовано у XIX столітті. Фасад є строгим та досить простим.

Роттендорфівський особняк (№43) створений у XVIII столітті, реконструйований у XIX столітті. Над будинком частково працював Б.Меретин. Фасад виконано у стилі рококо, та прикрашено ліпленням [32].

Мурованиця Бочковичівська (№44) зведена у XVIII столітті, перебудована у XIX столітті. Одна з небагатьох кам'янець площі, що має нестандартне асиметричне розміщення вікон.

Остання кам'яниця площі, під номером 45 - "Під оленем" була створена у

XV столітті, згодом перебудована у 1790 році. Фасад будівлі складається із шести вікон, адже кам'яниця була зведена на місці двох. Тут збереглися готичні склепіння та підвали. Під час однієї із реставрацій було відкрито готичні ніші. За декор фасаду відповідав Г. Вітвер. А сам фасад створений у стилі ампір [32].

Середмістя Львова включає також і немало кількість церков та монастирів, різних сакральних споруд. Детальніше проаналізуємо зразки церковної культури міста.

Найдавнішим храмом Львова вважається церква святого Миколая, що її спорудили XIII століття у романському стилі. На початках її використовували як оборонну споруду, але після подальших перебудов це стало неможливим [18, с.134-135], [13, с.104].

Ще одна давня церква - Храм Івана Хрестителя, періоду будівництва 1201-1379 років. Достеменно невідомо, коли саме її збудували. Сама церква пережила не одне пошкодження та подальше оновлення. Після одного з досліджень було знайдено вцілілі готичні форми. У 1887 році Ю. Захаревич реконструював церкву в неороманському стилі [13, с.104], [18, с.147].

Костел Марії Сніжної - храм зведений у XIV столітті, і, так само як і попередній, був перебудований Ю. Захаревичем в неороманському стилі у 1888-1892 роках.

Монастир св. Онуфрія початково постраждав від пожеж, та був відбудований у 1550 році. Пізніше її ще неодноразово добудовували. Церква отримала дзвіницю у 1820-1822 роках, що над нею працював Ф. Трешер-молодший [16, с.64], [13, с.105].

Церква Параскеви П'ятниці за дослідженнями була побудована у XIII-XIV століттях. Храм зберіг готичний фундамент та частини стін. У XVII столітті її перебудували, тому що церква постраждала від пожежі.

Костел Мартина. його перша будівля була створена у XVII столітті, але постраждала у пожежі. У 1736 році його відбудували у стилі бароко. Фасад прикрашать декоративні ліхтарі, він поділений на два яруси та покритий пілястрами з карнизом [18, с.140-147].

Монастир бенедиктинок. як і багато інших церков та будівель, постраждав від пожежі, та був відновлений пізніше у XVII столітті. Будівництвом займався Павло Римлянин. До монастиря прилягає вежа та костел. Увесь ансамбль є прикладом стилю ренесанс. Вежу прикрашає фриз доричного ордеру та хвилястий аттик, вона поділена на три яруси. На фасаді костелу арка, яку оздоблюють вкладені досередини розети [13, с.106], [18, с.147].

Одна із найвизначніших пам'яток середмістя - Латинський кафедральний собор.

Початок будівництва якого розпочинається у 1360-х роках, та триває до 1481 року. Над собором працювали П. Штехер, Й. Гром та А. Рабіш. До одного з фасадів прилягає вежаю За початковою версією, їх мало бути дві, але другу так і не закінчили будувати. У фасад встановлені високі автентичні готичні вікна. Після пожежі 1527 року, що зачепила не лише кам'яниці Площі Ринок, а й собор, його невдовзі відновили. Але реставрація 1760-1778 років П. Полейовського відповідальна за знищення готичних елементів, деякі замурували. Собор та його масивна вежа отримала бароковий вигляд. Було добудовано прилягаючі приміщення на два поверхи. За сприяння архітектора забрали каплиці собору, залишилося лише декілька з них, (про які згодом). Ще пізніше була ще одна реконструкція у 1892-1930 роках, за проектом В. Садловського та Т. Обмінського, що мали повернути автентичні готичні риси собору. То ж сьогодні катедро поєднує декілька стилів і давню готику, і ренесанс, та бароко [33, с.146-147], [18, с.62], [16, с.64].

Поблизу собору каплиця Кампіанів, взірець стилю ренесанс. Її було зведено у XVII столітті, за проектом архітектора Павла Римлянина та Войцеха Капиноса. Вигляд каплиці майже не змінився, її лише реставрували у 1905-1907 роках, щоб здійснити ремонт ушкоджень [33, с.147-148], [13, с.110].

По інший бік від собору - каплиця Боїмів, періоду будівництва 1609-1615 років. Архітектором каплиці був А. Бемер, та працював він у стилі ренесанс. Усипальниця Боїмів накрита куполом із скульптурою Христа та ліхтарем [33, с.148], [13, с.111-112].

Унікальною львівською церквою є вірменський собор, початок будівництва, якого сягає 1350-1390 років. Точної дати нам невідомо, але найбільш ймовірним є період 1363-1437 років. Церква зведена за вірменським типом. В 1437 році до собору добудували приміщення відкритих галерей. Але за подальшими реконструкціями ці галереї зникли, крім однієї південної. Стиль змінився у 1723 році на бароко, також внаслідок однієї із перебудов. Ф. Менчинський у 1908 році надав фасаду церкви псевдоготичних рис та вірменських орнаментів. Біля собору розміщена дзвіниця, її створено у 1571 році П. Красовським [16, с.62], [18, с.74], [33, с.144-146].

Руїни синагоги “Турей Загав”. Сама синагога у стилі ренесанс була зведена у 1582-1595 роках Павлом Щасливим. До того як, в 1941 році її не пограбували та у 1943 році- не знищили нацисти, це була одна із найстаріших єврейських пам'яток. На сьогоднішній день, це пам'ятне місце - символ трагедії та геноциду єврейського народу [5].

Ансамбль Успенської церкви, до якої входить церква Успіння, вежа Корнякта і каплиця Трьох Святителів. Попередні будівлі знищила пожежа, після якої, розпочалася відбудова. Першою почали зводити вежу, у 1572-1578 роках, що була дзвіницею церкви. Патроном будівництва був К. Корнякт, іменем якого згодом і назвали вежу. Створенням дзвіниці займалися П. Барбон та П. Римлянин. Вежа мала більш оборонний вид, аніж церковний. Початково її стилем, як і всього ансамблю був ренесанс. Після чергової пожежі 1672 року, було додано верхній ярус та барокове завершення [18, с.58-62].

Успенська церква зводилася у 1591-1629 роках, П. Римлянином, А. Прихильним і В. Капиносом. Церква - базиліка всередині розміщує чотири колони, що підтримують купол. Фасад прикрашають пілястри тосканського ордеру, як і колони всередині. Завершення фасаду оздоблює різьблення та рельєфи [33, с.152-153], [18, с.53-56].

Каплиця Трьох Святителів розміщена у дворику церкви, споруджена у 1578-1590 роках А. Підлісним та П. Красовським. Каплиця має три купола, оздоблені ліхтарями. Також створена у стилі ренесанс. Пілястри розділяють фасад на три

яруси. На фасаді також є вирізьблений портал та прикрашені арками вікна [33, с.152], [18,с.58].

Костел бернардинів збудований у 1600-1630 роках. Над створенням храму працювали Б. Авелідес, П. Римлянин, А. Прихильний та А. Бемер. Церква служила оборонним цілям, не лише сакральним. У храмі поєднуються риси ренесансу, маньєризму та бароко [33, с.137-139], [13, с.124].

Костел єзуїтів споруджено в 1610-1630 роках. Архітекторами костелу були А. Рагоніус, С. Ламхіус та Дж. Бріано. Пам'ятка є яскравим взірцем стилю бароко у Львові. Фасад поділений пілястрами, та оздоблений скульптурами [16, с.64].

Костел кармеліток босих або сьогодні церква Стрітєння зведена 1644 року, за проектом архітектора Дж. Батиста Джизлені, у стилі бароко. Фасад прикрашають скульптури А. Шванера.

Костел кармелітів босих зведений 1634 року за проектом Я. Покори та А. Вондрашки у стилі бароко. Вежі було прибудовано у 1835-1839 роках [18, с.83].

Костел кларисок 1607 року спорудження, автор - П. Римлянин. Церкву перебудували в 1938-1939 роках та звели вежу. Фасад набув барокових рис, покритий пілястрами та прикрашений дорійським фризом [13, с.127].

Костел Марії Магдалини побудований у 1600-1635 роках на місці попереднього дерев'яного. Архітектори - А. Келар та Я. Годний. Фасад має дві вежі, та скульптури С. Фесінгера між ними. Церква виконана у стилі бароко [18, с.121].

Костел та шпиталь Лазаря, зведенням, якого займався А. Прихильний. 1621 року було зведено шпиталь, у 1634-1640 роках - збудовано костел. Обидві будівлі стилю ренесанс, але досить прості та не прикрашені [13, с.128].

Монастир Сакраменток - проект Бернарда Меретина у стилі бароко, та виконано у 1744-1780 роках. Пізніше у 1884-1887 роках був перебудований А. Мінаевичом. Ще одна перебудова була у 1902–1904 роках.

Домініканський собор. Його теперішня барокова будівля зведена 1748-1764 року, на місці попередньої - готичної, що її автором був Микола Чех. Новий собор спроектував Ян де Вітте. Разом із ним працював Мартин Урбаник, а після його

смерті - К. Мурадович та К. Фесінгер. Будівлю прикрашають колони та карниз із фронтоном. Над церквою здіймається купол з ліхтарем [16, с.63], [33, с.143-144].

Собор Святого Юра збудований за проектом Бернарда Меретина, в подальшому над церквою працював С. Фесінгер. Основна частина будівництва тривала з 1744 по 1764 роки, декоративні роботи закінчилися у 1770 році. Собор Юра створений у стилі бароко, пишно оздоблений, фасад прикрашений скульптурами, та коринфськими пілястрами [18, с.123-125], [16, с.62].

Преображенська церква зведена в 1878-1898 роках за проектом С. Гавришкевича у стилі необароко. На початку 1919 року в церкву влучив та не розірвався снаряд. На память, його вмонтували в стіну та підписали [18, с.74].

Костел Ольги та Єлизавети - найвища будівля міста, споруджена в 1903-1911 роках архітектором Т. Тальовським в стилі неоготики. Фасад костелу оздоблений рельєфами, скульптурами, вікном-вітражем - розетою [13, с.142-143].

Зразками сакральної дерев'яної архітектури Львова також є Церква Параскеви (поч. XIX ст.), Церква Св. Миколая (XVIII ст), що розміщені в музеї "Шевченківський Гай" та Церква Трійці 1654 року зведення [37].

Розглянемо ще міські фортифікації та пам'ятки містобудування.

Порохова вежа зведена у 1554-1556 роках та була частиною міського муру. Була реконструйована у 1956 році [16, с.64].

Міський арсенал був збудований у 1555-1556 роках, та постраждав від пожежі в 1571 році. Був перебудований у 1574-1576 роках. Будівля має три поверхи, по краях - оборонні башти [18, с.77].

Королівський арсенал - пам'ятка ренесансу та бароко, споруджена у 1639-1646 роках за проектом П. Гродзицького [33, с.154].

Арсенал Сенявських також почав будуватися 1639 року за керівництвом П. Гродзицького. Будівля зазнала реконструкції на початку XIX століття за проектом І. Хамбреза. Приклад стилю класицизм та бідермаєр [13, с.126].

Цитадель - фортифікація, що будувалася у 1850-1856 роках за проектом Й. Вондрашки та Х. Реззінга. Цитадель має 4 башти-бастіони та три поверхи. За часів Другої Світової - тут був концентраційний табір "Stalag 328".

Бібліотека В. Стефаника - пам'ятка стилю класицизм, споруджена у 1827-1850 роках Ю. Бемом, за зміненим ним проектом П.Нобіле. Керівниками будівництва були Й. Зальцманн, Ф. Бауман та В. Шмідт [13, с.134-135].

Театр імені Марії Заньковецької (Скарбека) створений Й. Зальцманном у стилі класицизм, у 1837-1842 роках. Головний фасад витягнутий вперед, має 6 іонічних колон, бічні - іонічні пілястри [33, с.142].

Народний дім - ще один зразок стилю класицизм, зведений за проекту В. Шмідта та С. Гавришкевича у 1852-1862 роках.

Природознавчий музей збудований 1830 року в стилі неокласицизм. Це будівля палацового типу, автором, якої є В. Равський-старший. Будинок має три поверхи. Фасад внизу покритий рустом, верхні поверхи покривають пілястри, у центрі - чотири колони доричного ордеру, накриті фронтоном [13, с.136].

Політехнічний інститут - спроектований Ю. Захаревичем та зведений у 1873-1877 роках у неокласицистичному стилі. Фасад прикрашає портик із шести коринфських колон із аттиком та скульптурами [33, с.141].

Львівський університет або колишній будинок Галицького Сейму споруджений у 1877-1881 роках, автор - архітектор Ю. Гохбергер. Будівля виконана у традиціях ренесансу [33, с.140].

Перед університетом розміщений парк імені Івана Франка, де на початку ХІХ століття встановили альтанку у стилі класицизм. Альтанка - кругла, із колонами тосканського ордеру, що накриті оздобленим фризом та куполом [13, с.137].

Палац Потоцьких - пам'ятка ренесансу збудована у 1889-1890 роках, спроектована Л. д'Овернем та виконана Ю. Цибульським. Будівля щедро оздоблена зовні та всередині. Фасад покриває руст, балкони підтримують виліплені консолі, вікна обрамлені [16, с.64].

Палац Сапігів - будівля на два поверхи, із різноманітними рисами та оздобленням, виступаючим карнизом, у стилі бароко та ренесанс, створена А. Куном у 1868 році [13, с.139].

Музей етнографії будівля створена за проектом Ю. Захаревича у 1891 році. Поєднує у собі риси неоренесансу та необароко. Споруда на три поверхи має два фасади, бо розташована на куті двох вулиць. Перший поверх покритий рустом, прикрашений арками для вікон та колонами, наступні - зовні покриті цеглою, вікна обрамлені у рисах ренесансу [13, с.140].

Музей імені А. Шептицького зведений 1904 року Ю. Яновським, у стилі ренесанс [18, с.111].

Театр опери та балету було створено у 1895-1900 роках унаслідок конкурсу, в якому переміг проект З. Горголевського. Театр пишно оздоблений скульптурами, колонами та арочними вікнами зовні. Інтер'єр вкритий розписами та ліпними оздобленнями. Пам'ятка є одним із найбільших здобутків у містобудуванні. Та є взірцем стилю неоренесанс та еkleктики [16, с.65], [13, с.141-142].

Будинок вчених вважають найкращим прикладом необароко, створений 1897 року фірмою Г. Гельмера і Ф. Фельнера. Будинок є двоповерховим, пишно оздоблений зовні та всередині.

Готель "Жорж" зведений 1901 року та є роботою тої ж фірми, що й будинок вчених. Також представляє стиль необароко, а також неоренесанс. Фасади готелю розділені елементами неоренесансу, а прикрашені вони вже у традиціях необароко [13, с.142].

Будівля залізничного вокзалу виконана І. Левинським, А. Захаревичем та Ю. Сосновським у 1902 році. Будівля є прикладом стилів неоренесанс та сецесія. Фасад висунутий вперед, декорований скульптурами [13, с.144].

У цьому підрозділі ми розглянули далеко не всі пам'ятки міста, але найвідоміші їх зразки. Загалом у Державному реєстрі значиться більше ніж 1800 культурних об'єктів.

Підсумовуючи, можна сказати, що готичний Львів був знищений 1527 року, і йому на заміну приходить більш європейське місто доби Відродження, в обох сенсах. Нова забудова була вже не дерев'яною, а кам'яною. Великий вплив на

структуру міста мали правила Магдебурзького права. Близько половини кам'яниці Площі Ринок були зведені в стилі ренесанс, або мають певні риси цього стилю.

Не можна сказати й те, що не залишилося зовсім відголосків готичної попередньої забудови, адже це не так. Деякі нові будівлі будувалися на ще збережених перших поверхах, до прикладу кам'яниці під номером 17, 18, 25, 26. У будівлі №40 частково вцілів готичний інтер'єр [13, с.115-116, с.120-121].

Згодом споруди Площі Ринок набули нових кольорів - архітектурних стилів та їх елементів. І як було викладено вище, не так і мало можна зустріти барокових або кам'яниць стилю класицизм.

Що далі заглиблюючись в історію, можна побачити, що ренесанс торкнувся і фортифікаційних зведень, як от Арсеналу. І невдовзі, на місці Відродження починає зароджуватися пишний та багатий стиль бароко (XVII ст.), що торкнувся сакральної архітектури. В цей час створюються неймовірні храми, та найяскравішим зразком можна вважати Костел Єзуїтів [13, с.126].

І як підсумок, вжу у XVIII століття, у Львові зводяться Домініканський Собор та Собор Святого Юра, що стають мало не вершиною здобутку у стилі бароко [13, с.129-130].

Цього ж століття набирає обертів будівництво цивільних об'єктів і пам'яток містобудування. І переходячи далі, за плином часу до наступного, XIX століття спостерігається перехід бароко до класицизму. Нового вигляду набула низка будинків на Площі Ринок та інші житлові будівлі середмістя. З'являється нова Ратуша. Розвивається будівництво шкіл та адміністративних споруд [13, с.132-133].

Друга половина XIX століття характеризується появою стилю еkleктики - поєднання історичних стилів, готики, ренесансу та бароко. Також у цей період формується вигляд частини міста, де колись пролягала, зараз замурована під землю, річка Полтва. Це стосується проспекту Свободи та площі Міцкевича [13, с.137].

Кінець століття увінчується поверненням до стилю ренесанс, особливо в будівництві палацових споруд. До прикладу можна привести Палац Потоцьких та Палац Сапігів [13, с.139].

Початок ХХ століття розпочинає зведення найвищої будівлі міста - Костелу Ольги та Єлизавети, у стилі неоготики. Ще одним величним проектом стає Залізничний Вокзал у стилі сецесії. Цей період був наповнений новими ідеями та відкриттями, поширенням стилю модерн та небажанням повертатися до історичних стилів. В будівлях цього часу вбачаються мотиви природи, мозаїка та асиметричний декор. Відомою особистістю виступає постать І. Левинського, що у своїх проектах задіював народні елементи. Зразком його роботи можна навести будівлю “Дністер” (1905 р.), що на сьогодні вважається однією із найкращих прикладів у стилі української сецесії [13, с.144-146].

Перша половина ХХ століття вітає функціоналізм та конструктивізм. Ці стилі вбачаються у: ТЦ “Магнус” Р. Мюллера, спорудження 1932-1936 років, стосується першого, та будинок “Львівенерго” Т. Салецького, 1938 року - другого.

У період Другої Світової Війни та часу окупації львівські пам'ятки зазнали руйнувань та використання не за призначенням, як от перетворення церков на склади. Опісля, у часи відбудови місто отримує заводи, фабрики та підприємства. Нові будівлі не мали оздоблень та прикрас, були простими та чіткими, симетричними.

Післявоєнний період характеризується також і появою мікрорайонів та нових масштабних будівництв. Їх потрібно було вести обережно, зважаючи на більш цінні та давні споруди, особливо, якщо йшлося про історичний центр. Але, на жаль, цей фактор не завжди брався до уваги, хоча досить часто грав велику роль у плануванні містобудування [13, с.148-149, с.151], [34].

2.2 Монументальна скульптура та живопис

Дослідження скульптурних робіт та живописних розписів у Львові передбачає звернення уваги на оздоблення будівель та церков. Першим прикладом буде, вже згадувана вище, Латинська катедр. Після її реставрації у

176–1778 роках були виконані скульптури для нових вівтарів авторства Я. Овідзького та М. Полейовського, брата П. Полейовського, що відповідав за реставрацію та виконав її у стилі бароко. Стіни були розписані С. Строїнським. У соборі збереглися надгробки XVI-XVII століття, скульпторів П. Лабенвольфа та Я. Пфістера. Тут також можна побачити пам'ятник К. Яблоновської, що виконав Г. Вітвер у 1806 році [13, с. 109-110], [18, с.62].

Каплиця Кампіанів, що прилягає до собору має власне скульптурне прикрашення, виконавцями, якого вважають Г. Горста, Я. Пфістера та А. Бемера. Розпис стелі у каплиці виконан С. Строїнський. В. Зичливий здійснив роботу над погруддями фундаторів каплиці, а Г.Горст є автором фігур апостолів, із рисами облич власників [13, с.110], [24].

Ще одна каплиця із багатим скульптурним декором - каплиця Боїмів. Автори оздоблення - Г. Шольц, Я. Бяли, Й. Пфістер та С. Чешек. На куполі розміщена постать Скорботного Христа. Рельєфами прикрашені і фасади, і колони. Поряд із західним фасадом - встановленні фігури апостолів, а головний фасад прикрашено портретами фундаторів та зображенням Юрія Змієборця. Робота над оздобою приписується А. Бемеру, скульптору Й. Пфістеру, Й. Шольцу. Епітафія Боїмів зображується на одній із стін, та має вигляд вишуканого картуша, до неї входить скульптурна композиція - "Оплакування" із Богородицею, що тримає тіло Христа, поряд із ними - подружжя Боїмів, вище розташовані фігури дітей, онуків та янголи. Авторство епітафії належить Й, Пфістеру [13, с. 111-113], [24], [33, с.148].

Особливе прикрашення має унікальна Вірменська церква, її давньвірменські орнаменти та мозаїка, що увінчує купол виконанні Ю. Мегоффером, фрески на стінах авторства Я. Г. Розена. У дворику церкви розміщена скульптура Святого Христофора, виконана 1726 року [13, с.114], [33, с.144-146].

Ще одна неймовірна оздоблена пам'ятка сакрального мистецтва це Бернардинський собор. Фасад, якого прикрашають фігури апостола Андрія, апостола Петра, Божої Матері та постаті святих ордену бернардинів. Є здогадки,

що автором цих фігур міг бути А. Бемер, але точної інформації щодо цього немає. Храм всередині розписав Б. Мазуркевич у 1738-1740 роках [13, с.124], [24, с.102-108].

Костел Єзуїтів оздоблено фігурами святих, мучеників та Богородиці. Рельєф на фронтоні зображує Ісуса Христа, як Агнця, описаного у Новому Заповіті. Нище - постаті святих ордену єзуїтів, виконані Ф. Павлінським у 1894 році. Інтер'єр костелу розписаний Ф. та С. Екштайнами. Розписи стін зображають в більшості біблійні сцени та елементи [13, с.125], [16, с.64].

Під куполом костелу домініканців розміщено 18 скульптур святих ордену домініканців із дерева, що їх виконав А. Осінський у 1764-1768 роках. Скульптури вітваря, також дерев'яні, виконанні М. Полейовским. А. Осінському та С. Фесінгеру приписують авторство кам'яних статуй на фронтоні костелу., що встановили 1767 року. Ще одним елементом оздобу є латинський напис, що знаменує "Єдиному Богу честь та слава" [13, с. 130-131], [16, с.63].

Собор Святого Юра ще одна барокова пам'ятка із величним декором. Фасад покривають пілястри та орнаменти, сходи та статуї святих, на стінах - кам'яні ліхтарі стилю рококо. Поблизу входу фігури святих Лева та Атанасія (Шептицьких). На осі аттика - картуш із зображенням гербу Шептицьких, а над ним - постать Юрія-Змієборця, скульптура виконана Й. Пінзелем [13, с.131-132], [16, с.62].

Костел Ольги та Єлизавети прикрашає вікно-роза із вітражем, рельєфи на фасаді та композиція Розп'яття П. Войтовича [13, с. 142-143].

Кам'яниці Площі Ринок мали найрізноманітніші оздоблення, притаманні різним епохам та, відповідно, архітектурним стилям. Починаючи з фасадів, що могли бути тиньковані, чи навпаки, містити різні кольори та фактури. Обрамлення вікон, де-не-де, містить декоративні фронтони, як от у кам'яниць №2, 13, 6, 35, 23 та інших. Чимало будинків оздоблені міфічними елементами, або ж церковними, символічними, це, до прикладу, рельєфні маски левів, дельфіни або фігури покровителів. Подібне прикрашення має кам'яниця № 8 [18, с.39].

Балкони кам'яниці №3 підтримують постаті лицарів-атлантів, які створив Ф. Оленський. Атик та самі балкони будівлі прикрашають скульптурні групи “Слава” та “Генії” [18, с.33-36].

До цих лицарів порівнюють і фігури, що підтримують балкони будинку №40, це дві фігури лицарів, що могли б бути роботами того ж самого скульптора. Але, на жаль, це невідомо [33, с.157].

Оздобленнями були і постаті та скульптури на дахах, що прикрашали головні фасади будівель. Палац Корнякта (будинок №6) містить атик, прикрашений фігурами лицарів та постаттю короля. Кам'яниця №23 декорована пілястрами на кожному поверсі, один із кутів будівлі містить скульптуру “Хрещення”, а під нею - фігура Фортуни. Прикрашає Чорну кам'яницю (№4) фігура покровителя міста - святого С. Костку [13, с.118-119], [33, с.156-160].

Фасади будинків могли поєднувати елементи різних стилів, а також різних видів декору. Кількість порталів часом перевищує один, колони та кварди різних орденів - коринфського, іонічного, доричного. Фронтони набували форми і трикутника, і півкруга, наявність декорацій, рельєфів, ліпнини та скульптурних постатей [13, с.117-120], [24].

По кутах Площі Ринок розміщено фонтани, що колись були криницями. Їх виконав Г. Вітвер у 1815 році. У їх центрах - по скульптурі римських богів - Нептуна, Діани, Адоніса та Амфітрити [3, с.42], [33, с.157].

Своїм особливим рельєфним оздобленням відомий 21-й будинок Вірменської вулиці, що заповнений зображеннями пір року, які зображують події з життя селян. До прикладу, літо показує час жатви, а зима - гуляння весілля. Їх автор - Г. Красуцький, а будівля зведена у XVII столітті. Оздоблення виконане у стилі ампір. На фасаді можна знайти не лише рельєфи із сюжетами пір року, але і постать Сатурна та декор у вигляді гірлянд [13, с.133].

Над скульптурною декорацією житлових будівель (на початку проспекту Свободи) працювали Г. Вітвер та А. Шимзер [13, с.134].

Щодо університетських будівель, варто згадати Політехніку. Фасад, якої прикрашає скульптурна група з трьох фігур, робота Л. Марконі, що зображає

будівництво, інженерію та механіку. Багатий на живопис та скульптуру і інтер'єр будинку, всередині споруда світлого та червоного кольорів [33, с.141].

Львівський університет - ще одна щедро оздоблена будівля. Аттик будівлі, так само, декорований групою статуй, що символізують Віслу, Дністер та Галичину. Біля входу - скульптури “Праця” та “Освіта”. Робота виконана скульптуром Т. Ригером. Над цими постятями розміщено ще 4 - Любов, Справедливість, Правду та Віру. Їх виконали З. Трембецький та Ф. Мікульський. Навколо споруди - 10 фігур левів, що тримають герби Галицьких міст, авторство належить Т. Барончу [13, с.138-139], [1], [33, с.140].

Музей етнографії - будівля, де була розміщена Галицька ошадна каса, також прикрашена групою статуй, під назвою “Ощадність”, її автор - Л. Марконі. Цей скульптор відомий ще роботою над фасадом Національного музею імені А. Шептицького, інтер'єром якого вже займалися М. Паращук та А. Попель [13, с.140].

Скульптор Л. Марконі працював над будинком 13 на вулиці Січових Стрільців, тут, на теперішній час, діє банк. Будівля зведена у 1887 році, архітектором був В. Равський. Фасад споруди декорований горельєфами з алегоричним значенням та колонами. За традицією, верх споруди прикрашає постать, у цьому випадку, постанця богів - Меркурія (або Гермеса) [13, с.140-141].

Не відходячи від теми творінь Л. Марконі, варто згадати скульптурне оздоблення Вищого Галицького суду, а саме композицію “Справедливість”, виконану у 1893 році. На жаль, на теперішній час, ця скульптурна робота - частково пошкоджена.

“Гранд-готель”, а точніше його скульптурний декор, також виконаний Л. Марконі у 1893 році. А щодо самої будівлі, її архітектором був Е. Герматник [13, с.141].

Оперний театр імені С. Крушельницької, мабуть чи не найвідоміша пам'ятка міста, та велично оздоблена як ззовні так і всередині. Скульптури П. Війтовича: по краях фронтона - “Драма” та “Музика”, по центру із пальмовою гілкою - “Слава”. Трохи нище - ще дві постаті виконані Е. Подгурським. Фронтон

прикрашає композиція А. Попеля “Радощі та страждання життя”. Під ним - зображення щитів із гербами, робота Е. Плішевського, і поряд з ними - фігури муз, також авторства А. Попеля. Поміж муз - барельєфи із тематикою міфів. Арки, що під фризом прикрашають фігури С. Вуйцика, що неозбросним оком здаються симетричними, і лише уважно приглянувшись, можна помітити, що одна з фігур обернута іншим боком. Ще нище - дві фігури “Комедія” (А. Пепель) та “Трагедія” (Т. Баронч) [16, с.65], [23].

Інтер'єр театру прикрашають камеї, авторста Е. Печа, алегорії до пір року та частин світу М. Герасимовича, картини “Поезія”, “Музика”, “Хореографія” та алегорії до Кохання, Героїзму, Мудрості, Справедливості та Покори, все це роботи С. Дембіцького.

Всередині розміщені скульптури П. Війтовича, як у фойє, так і прикрашають арку сцени. Сам зал розділений на 10 символічних частин, у кожній з яких своя алегорична постать, так само є і 10 зображень із портретами польських акторів і актрис. Над входом до залу, після смерті архітектора споруди - З. Горголевського, було встановлено його барельєфний портрет, який виконав Ю. Белтовський [13, с.141-142], [23].

Готель “Жорж” одна із пам'яток неоренесансу та необароко, над декором, якої працював А. Пепель, за проектом Л. Марконі. Роботою були постаті, що символізують Європу, Азію, Африку та Америку [13, с.142].

Вулиця Клепарівська, а саме будинок 35, що є домом військових інвалідів архітектора Т. Гансена оздоблений символічними фігурами Марсу та Венери (Війни та Миру), роботи А. Пер'є та Й. Годабського та рельєфними зображеннями із військовою атрибутикою [13, с.143].

Ніші Залізничного вокзалу прикрашають дві фігури, що символізують “Промисловість” та “Торгівлю”, роботи А. Попеля, трохи вище над порталом ще дві фігури, алегорії залізничного руху та Львова, виконані П. Войтовичем [13, с.144].

Личаківський цвинтар - один із найстаріших в Європі, на сьогодні державний заповідник, у якому числиться близько 300 тисяч поховань, 24

каплиці, та 500 скульптур. Його було відкрито у 1786 році. У 1875-1876 роках було встановлено браму, на якій було встановлено барельєф, що зображує Ісуса Христа (автор - Е. Шредль). Серед найбільш відомих каплиць кладовища є каплиці Бачевських, Цетнерів, Адамських та інших родин. Найдавніша з них, зведена 1812 року, каплиця Дунін-Борковського, із бронзовим гербом лебедя (знаком родини). Вона прикрашена скульптурами жінки та хлопця, роботами Г. Вітвера [18, с.97-99].

На території некрополя є й військові меморіали, найстаріший - учасникам польського повстання 1830-1831 років. Тут зібрано чимало красивих скульптур, як от пам'ятник "Каменяр", зведений на честь Івана Франка (автор - С. Литвиненко), Орфей, що тримає арфу (авторства Т. Брижа), постать, що символізує Галичину, яка плаче за померлим сином (що розміщена поблизу могили М. Шашкевича), ангел із мармуру, бронзовий композитор із роялем, постать воїна із щитом з зображенням лева, та чимало витворів, що вказують на повагу та шану до померлих особистостей, що зробили неймовірний вклад в історію та культуру країни, що ми із гордістю називаємо Батьківщиною.

Серед цих діячів можна виділити імена В. Барвінського, І. Вільде, І. Білозіра, В. Івасюка, І. Левинського, В. Левицького, Є. Петрушевича, Д. Вітовського, І. Вагилевича, В. Гнатюка, О. Новаківського, І. Труша, З. Горголевського, С. Крушельницької, Г. Тютюнника, С. Людкевича та інших.

Серед майстрів скульптур: Я. Чайку, М. Посікіру, Е. Миська, Я. Скакуна, Л. Яремчука, С. Левандовського, А. і В. Сухорських та інших [13, с.136], [10].

Говорячи про скульптури Львова, неможливо не згадати про левів. Їх фігур та зображень у місті налічується близько 4,5 тисяч. До найбільш відомих скульптур відносять ті, що можна побачити на Площі Ринок: поблизу ратуші та кам'яниць. Тут є фігури із крилами та ті, що тримають щити з гербами. Лише один будинок, а саме під номером 11 на Проспекті Свободи налічує 99 левів. Скульптури є абсолютно різними, одні передають радість, інші жорстокість, одні мріють, інші їдять, можна знайти навіть фігури левиць. Левів зображують і на барельєфах та фасадах будівель [42].

Львів багатий і на монументальну скульптуру. Серед найвідоміших пам'ятників видатним діячам, числяться пам'ятник Данилу Галицькому (В. Ярич, Р. Романович, Я. Чурилик, 2001 рік), Адаму Міцкевичу (А. Попель, 1904 рік), Івану Федорову (А. Консулов, В. Борисенко, В. Подольський, 1977 рік), Михайлу Грушевському (Д. Крвавич, М. Посікіра, Л. Яремчук, В. Каменщик, 1994 рік) та інші.

Окремо варто згадати монумент Івану Франку, який встановлено 1964 року, на початку парку імені Івана Франка, навпроти Львівського Університету. Працювали над ним В. Борисенко, А. Шуляр, Д. Крвавич, Е. Мисько, Я. Чайка та В. Одрехівський [29], [25].

Пам'ятників Тарасові Шевченку у Львові налічується три. Перший виконано 1960 року Яковом Чайкою, наступний - Юрієм Гав'юком, та найвідоміший, розміщений на Проспекті Свободи, встановлений 1992 року монумент, що був виконаний В. та А. Сухорськими, Ю. Дибою та Ю. Хромеєм [30].

Серед міських постаментів є пам'ятники В. Чорноволу, А. Шептицькому, І. Трушу, М. Шашкевичу, В. Стусу, В. Стефанику, Лесі Українці, С. Бандері, І. Виговському, В. Івасюку, Ю. Кульчицькому, Леопольдові фон Захер-Мазоху, І. Підкові, Пікассо, Юрію Змієборцю та інші.

Окрім вже згаданих вище, видатних скульпторів варто відзначити ще імена М. Федика, Ю. Столярова, В. Цісарика, Ю. Марковського, Г. Кузневича, С. Олешка, В. Гурмака, П. Кулика та В. Ярича, що були авторами монументальних робіт.

Серед меморіальних таблиць міста варто виділити роботи В. Одрехівського, це дошки В. Барвінському та С. Людкевичу; М.Федик та М. Посікіра разом працювали над таблицями Л. Курбаса та Б.-І. Антонина; Е. Мисько виконав таблицю С. Крушельницької, В. Каменщик та Й. Садовський - Івана Труша, Р. Петрух та Я. Митика по таблиці на пам'ять Андрея Шептицького, Б. Романець - І. Вільде. Окрім цих робіт ще можна згадати меморіальні таблиці А. Монастирському, О. Новаківському, І. Білозіру, І. Горбачевському та М. Івасюку.

Будівля університету налічує немало меморіальних дошок, Є. Лазаренку, Я. Боляї, В. Левицькому, М. Зарицькому, Я. Головацькому, М. Возняку та іншим діячам. Вони були встановлені у 1900-2000 роках, серед авторів - Л. Яремчук та В. Каменщик [29], [25].

2019 року у Львові з'являється меморіал Небесній Сотні, де було зведено стіну із таблицями, на яких вказано імена загиблих героїв. Цей проект пізніше у 2021 році визнали як найкраще місце у громадському просторі, а у 2022 році він був номінований на премію ЄС по архітектурі [9, с. 613].

На вшанування пам'яті загиблих захисників в ході повномасштабного вторгнення, цього року встановили пам'ятні знаки, всього яких виготовили 46, а 37 з яких було розміщено на Личаківському кладовищі [27].

На фасаді школи №86 у лютому 2024 року встановили 5 меморіальних дошок загиблим її випускникам, це І. Захарко, А. Іваночко, В. Діанов, П. Малаховський та В. Якимов [28].

Іменем славетного героя “Да Вінчі” - Дмитра Коцюбайла було названо фонтан, що минулого року відкрили на Галицькій площі. Його також присвятили й усім воїнам-добровольцям. Пам'ятник було виготовлено зі сталі як і Меморіал Небесної Сотні, що поєднує ці дві пам'ятки в одне [40].

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

3.1 Актуальні проблеми в сфері охорони культурної спадщини

На сьогоднішній день охоронна сфера стикається з багатьма проблемами, розглянемо деякі з них. Найбільшою проблемою вважається нестача фінансування діяльності в галузі охорони спадщини. Бюджет держави та міста обмежений, то ж не можуть бути організовані заходи по укріпленню та реставрації будівель. В зв'язку з цим і страждає сфера управління та популяризації пам'яток.

Наступна проблема - відсутність якісного контролю за дотриманням законодавчих актів з боку органів охорони та збереження. Сюди також можемо віднести і відсутність координації між органами влади та пам'яткоохоронними закладами, між управлінськими установами, і тд. Це може призвести до погіршення розуміння щодо використання наявних ресурсів, послідовності у діях, що служать одній меті та в загальному, взаєморозуміння та орієнтування у галузі та усвідомлення важливості справи [35].

Наявна також проблема створення актуальних реєстрів об'єктів спадщини, та їх ведення, а також моніторинг стану пам'яток, та постійне оновлення інформації. Сюди ще можна додати створення цифрових каталогів та довідників по раніше затверджених пам'ятках.

На жаль, існує потреба і в створенні простору та умов для розвитку культурної сфери та заохочення працювати та вдосконалювати і саму галузь і збагачувати українську культуру [36, с.11].

Відсутність програм, опитувань, консультацій та й, в цілому, зацікавленості влади та сфери охорони спадщини, у думці та потребах громадськості. Що приводить нас до наступної проблеми - недовіри та не підтримки спільноти до дій у сфері збереження пам'яток культури.

І ще одна важлива ланка - це відсутність сприяння та підтримки державної та місцевої влади по відношенню до приватних організацій та благодійних установ, що хотіли б взяти участь або наголосити на важливості збереження

матеріальної спадщини. Це також поєднується із втратою клімату задля залучення коштів іншими каналами, окрім як державний бюджет або надходження уряду міста [38].

Звернемо увагу на міжнародний досвід. До прикладу, у Великобританії охоронна робота залучає не лише уряд та профільні установи, але й монархію, церкву та окремих громадян. Існують відомства та управління цією сферою. Таким чином, залучення та зацікавленість у збереженні унікальних пам'яток збільшується.

Організації Франції обрали освітню стратегію. Тут впроваджені різноманітні просвітницькі курси та уроки, навчання та тренінги. Організуються тематичні події, відвідування музеїв, пам'яток, історично-забарвлених місць. А також - майстер-класи по створенню, копіюванню та моделюванню існуючих пам'яток, скульптур та подальше волонтерство в реставраційних роботах або археологічних дослідженнях. Таким чином, громадяни ще зі шкільних та студентських років вже залучені до відчують причетність та відповідальність у пам'яткоохоронній діяльності [36, с.4].

3.2 Участь ЮНЕСКО у збереженні матеріальної культурної спадщини м.Львова

Середмістя або Історичний центр Львова - об'єкт, внесений до списку світової спадщини ЮНЕСКО. До цього списку в місті входять: Високий замок та Підзамче, Собор Святого Юра та історична частина центру - середньовічна та давньоруська. Вся територія вміщує 120 гектарів.

До Списку Львів потрапив у грудні 1998 року. Завдяки цьому місто стало частиною і інших міжнародних пам'яткоохоронних організацій. Разом із такими змінами, коли місто мало б отримати більше можливостей для здійснення охоронної роботи зросла і відповідальність [3, с.32-33]. Міська та державна влада взяла на себе обов'язки проводити заходи щодо збереження пам'яток, а також звітувати про всі свої дії та подальші плани у ході реставраційних або консерваторських робіт. Таким чином, ЮНЕСКО має отримувати актуальні дані

про виконану роботу, її ефективність та про заплановану майбутню діяльність [22, с.366].

В ході роботи ЮНЕСКО має можливість залучати до діяльності в Україні закордонних спеціалістів та інспекторів, професійних реставраторів для консультацій, та робіт по збереженню та відновленню [3, с.33].

До основних завдань, що їх визначає ЮНЕСКО пов'язаних із роботою над об'єктами культурної спадщини є:

1. Розуміння власниками будівель, що є матеріальними пам'ятками, їх важливість та цінність, а також, те, що будинок або його частина мають пройти документацію.

2. Створення набору правил щодо використання території, що є під охороною в залежності від її цінності

3. Інвентаризація усіх об'єктів, що входять до списку світової спадщини

4. Проведення інспекцій та по їх завершенню, подання звітів по стану пам'ятки

5. Створення планів, щодо управління та збереження будівлі чи об'єкта, із зазначенням термінових та не термінових планів на реставрацію чи ремонт.

6. Дотримання правил, норм та рекомендацій, що були ухвалені ЮНЕСКО, що стосуються реставрації та консервації тої чи іншої пам'ятки [3, с.34-35].

На жаль, чимало негативного досвіду здобуло місто та його унікальні пам'ятки з охоронною системою, що не працює відповідно. У 2000 році, погодили риття траншеї на вулиці Коперника, що заділо територію зруйнованої церкви Святого Духа. Під церквою, її фундаментом могли знаходитись крипти.

2010 року - було підготовлено територію для зносу будинку №28 на вулиці Федорова, без жодного підписаного чи погодженого на те документу.

Вже загально відоме будівництво банку на Площі Міцкевича, сучасний вигляд, якого контрастує з більш давніми будівлями.

Оздоблення кам'яниці №23 на Площі Ринок виглядало “надто небезпечним”, тому його вирішили зняти, замість того, щоб вчасно провести ремонтні роботи. Які, на щастя, таки провели, але вже за 5 років [3, с.37-38].

Можемо згадати й те, що в місті викрали елементи пам'ятників, металеві таблиці, навіть частини надгробків, мідну покрівлю із собору в самому центрі [3, с.40].

На жаль, таких прикладів можна навести багато. Але, це не означає, що позитивного досвіду немає.

Чимало протестів та рухів організували свого часу львівські об'єднання, серед яких є: обласна організація “УТОПК”, Благодійний фонд “Збереження історико-архітектурної спадщини Львова”, громадський форум Львова та інші [3, с.43].

Перед підготовкою до “Євро 2012” центр було підлаштовано під потреби гостей та туристів, було замінено таблиці по охороні будівель, створена підсвітка для пам'яток, нові вказівники для об'єктів та вулиць тощо. Було також і відреставровано та відремонтовано сакральні пам'ятки - Собор Юра, що його прикрасили позолотою на куполі, виконана заміна та покриття дахів костелу Єзуїтів, Латинської катедрі, Преображенської церкви, Собору домініканців, бернардинів.

Костел Кларисок, якому необхідний був терміновий ремонт підпорядкували музею Йоганна Пінзеля, що одразу передбачало виконання ремонту та реорганізацію простору для створення відповідних умов для зберігання його скульптурних робіт [3, с. 45-46].

Станом на січень 2021 року закінчено реставрацію домініканського собору - заміна даху, відновлення вікон, вітражів та скульптур. В листопаді 2021 року була завершена реставрація костелу єзуїтів, в ході якої було відновлено фрески, фасад та перший поверх.

На сьогоднішній день, стан великої частини культурних об'єктів є незадовільним та потребує реставраційних робіт. У зв'язку із, вже згаданими вище

актуальними проблемами, їх організація ускладнюється. Не варто забувати, й те, що невирішені питання сьогодні, лише загострюються із часом.

Сьогодні, погіршення ситуації в охоронній справі може виглядати неактуальним, порівняно з масштабнішими проблемами. Але якщо не берегти історію нашого народу та її пам'ятки, яке майбутнє нас чекатиме?

3.3. Захист культурної спадщини під час російсько-української війни

Разом із загостренням конфлікту, що тривав з 2014 року, та з початком повномасштабного вторгнення також залишає бажати кращого стан пам'яток та процес їх збереження. Адже, постійні та непередбачувані обстріли, бомбардування знімають питання остаточної безпеки території міста, де розміщують пам'ятки культури. Не говорячи, вже за окуповані території, де охоронна робота стає буквально неможливою.

Хоча українська влада та міжнародні організації з питань культури закликають відмовитись російську сторону від знищення об'єктів історичної спадщини, ворог вважає винищення всього українського до кореня, мало не головною своєю метою.

Тому, зважаючи на такі події, та можливу небезпеку, міська влада, громадські установи та активісти взялися до облаштування захисних конструкцій, та й, в загальному, здійснювати всі можливі кроки задля збереження максимальної кількості цінних пам'яток [43].

Чимало об'єктів українського надбання з окупованих міст та центральної частини України було перевезено на захід, в тому числі, і до Львова. З метою обережності і для забезпечення безпеки, місцезнаходження переміщених пам'яток не розкривають [43].

Львівські пам'ятки, ті, що було можливо демонтувати та перенести перемістили до укриттів. Пам'ятники та скульптури загорнули або обклали захисними конструкціями з дерева або металу. Вітражі та декоровані вікна - закрили дерев'яними вставками. Мішки із піском закривають високі постаменти та фундаменти, цокольні поверхи будинків. Так закрили фонтани на Площі Ринок,

пам'ятник Міцкевичу, вікна Латинської катедри та Вірменської церкви, Бернардинського собору та будівлі Залізничного вокзалу, також загорнули деякі із скульптур Оперного театру та Латинського собору, тощо (Додаток А). Польські волонтери надіслали до Львова чимало матеріалів, щоб вберегти неповторні історичні пам'ятки [26].

ЮНЕСКО повідомила про роботу над позначенням найцінніших культурних об'єктів символом Гаазької конвенції, що вважається знаком охорони всесвітньої спадщини, та визнаний у багатьох країнах [44].

Як відомо, на сьогоднішній день, пам'ятки, що включені до Списку спадщини ЮНЕСКО не постраждали. Але в ході обстрілів, зазнали руйнування будинки буферної зони ансамблю середмістя Львова. Міський уряд сконтактував із ЮНЕСКО щодо відбудови цих будівель з їх допомогою [12].

На жаль, відстежувати всі руйнування на території України неможливо, це ми зможемо дізнатися лише по закінченню війни. А поки, охоронні органи ведуть документацію та працюють із міжнародними організаціями та ЮНЕСКО.

Загалом, від початку повномасштабного вторгнення, станом на 05.03.2024 було знищено або пошкоджено 945 пам'яток історії [8]. ЮНЕСКО неодноразово засуджувала ці руйнування та вже визнала 346 випадків нівечення пам'яток в Україні [41].

Ще одним випадком варварства з боку ворога є розпочате будівництво на території об'єкта ЮНЕСКО - "Херсонеса Таврійського" в Криму [39].

Сьогодні, як ніколи варто звертати увагу на такі події, адже це час, коли твориться, та, на жаль, нищиться наша історія. Російські війська всіма способами намагаються відібрати в українців минуле та його докази. То ж, слід наголосити на важливості захисту та охорони, тих об'єктів та унікальних взірців, що нагадують про історичні події, їх значення та ціну їх збереження.

ВИСНОВКИ

Отже, підсумовуючи дослідження культурної спадщини Львова, зробимо висновки. Провівши аналіз історичних чинників виникнення історико-культурної спадщини, ми дізналися, що саме початок ХХ століття є тим періодом, коли в Україні набирає ходу ідея вивчати більш детально осередки минувшини, та надавати їм особливого значення та статусу, за результати їх попереднього оцінювання.

Саме в цей час з'являються перші наукові праці про охоронну сферу як таку, та про вітчизняні надбання. Однією із перших робіт були “Наші національні скарби” М. Біляшівського, 1918 року.

В зв'язку з тим, що пам'яткоохоронна справа, тоді лише набирала обертів, державної підтримки вона ще не отримала, тому нею займалися громадські угруповання, церковні групи, зацікавлені особи та самоорганізовані товариства. Архівні комісії - найбільш відома форма організацій, що займалась збереженням.

Основна робота полягала у документації вивченої інформації про об'єкти культури, створення планів перевірок, публікація робіт та організація подій та зібрань, вже в ході, яких планувалися реставраційні або консерваційні роботи. Завдяки виконаній праці таких груп та товариств, з'являється велика кількість пам'яток, що потребують охорони. Звідси бере початок процес виникнення музеїв.

У 1917 році було створено Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва в Україні (ЦКОПСІМУ), а у 1919 - Всеукраїнський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини (ВУКОПМІС). Існування та роботу установ всілякими способами блокувала більшовицька влада, тому частина з них працювала не регулярно, або досить швидко закривалась.

1920-1930 роки стали періодом створення історико-культурних заповідників. У 1928 році організовано перші в Україні, археологічні дослідження. З'являються перші реєстри пам'яток із розділенням на об'єкти міського та республіканського значення. Крім цього була здійснена класифікація пам'яток. Разом із стрімким розвитком, наприкінці 1930-х років більшовики почали закривати церкви та культурні центри.

По закінченню Другої Світової виникають постанови про охорону пам'яток, нові музеї та організації, їх відновлювальна та облікова робота над пошкодженими об'єктами.

1940-1950 роки - час, коли активно проводяться реставрації. 1946 року Львів отримує статус міста республіканського значення. 1955 року було відновлено сакральні пам'ятки Львова. 1960 року приймалося чимало нових постанов та актів про передбачене покарання за нанесену шкоду культурним об'єктам, а також положення про охорону паркових ділянок.

1966 року виникає товариство з охорони пам'яток історії і культури - УТОПШ. 1968 року - затверджено реєстр із старовинними містами, до яких входить Львів. 1975 року формується Державний історико-архітектурний заповідник у Львові, що охоплює його центр. 1978-1979 років, та 1987 року - реєстри пам'яток розширюються, та до них додаються пам'ятки містобудування та пам'ятники. 1990 року Личаківське кладовище набуває статусу історико-культурного заповідника.

Із здобуттям незалежності виникають нові охоронні установи, формується новий державний реєстр. А 1998 року середмістя Львова потрапляє до ЮНЕСКО.

Беручи до уваги товариства та осередки, що зробили вклад у розвиток культурної спадщини, варто згадати "Просвіту", "НТШ", Товариство шанувальників минулого Львова, "Кружок любителів Львова" та Товариство "Лева". Ці товариства організовували лекції, екскурсії, різноманітні події та експедиції, видавали праці та наукові статті, проводили дослідження та підтримували музеї та їх діяльність, всіляко пропагували та поширювали ідею важливості та цінності об'єктів історичної спадщини.

За аналізом архітектурної спадщини міста варто наголосити, що першими зведеними пам'ятками були церкви Святого Миколая та Івана Хрестителя, що датуються XIII століттям.

Внаслідок пожежі 1527 року готичне місто набуває більш сучасного вигляду із забудовою у стилі ренесанс. Центральна площа Львова містить 45 будівель - ратушу та 44 будинки.

Серед забудови центральної площі переважає архітектурний стиль ренесансу, але можна побачити чимало пам'яток класицизму, а також бароко, ампіру та еkleктики. З найвідоміших будинків площі можна назвати “Чорну кам'яницю”, Палац Корнякта та Палац Любомирських.

Серед сакральних пам'яток, найбільш розповсюджені стилі - бароко та ренесанс, рідше трапляються врізці готики, романського стилю. З найвідоміших храмів міста - Собор Святого Юра, Собор домініканців, костел єзуїтів.

Пам'ятки містобудування очолюють архітектурні стилі класицизму та ренесансу, та поодинокі випадки бароко, еkleктики та сецесії. До них можна віднести театр опери та балету, Палац Потоцьких, Львівський університет.

Найвідомішими майстрами, архітекторами свого часу, були: А. Вондрашка, П. Полейовський, П. Красовський, П. Римлянин, Б. Меретин, Ю. Захаревич, А. Прихильний, П. Барбон, А. Бемер, Й. Зальцманн, С. Гавришкевич, В. Капинос, Ф. Бауман та Ян де Вітте.

Споруди Львова багаті на скульптурні та живописні оздоблення, до прикладу, будівля університету та театр опери, каплиці Боїмів та Кампіанів. Найбільш відомими скульпторами та майстрами по розпису були: П. Війтович, Л. Марконі, А. Попель, Т. Баронч, Г. Вітвер, А. Бемер, Я. Пфістер, Й. Пінзель та С. Фесінгер. Личаківський цвинтар - місце пам'яті та державний заповідник, де можна побачити чимало скульптур та меморіалів. У Львові також розміщено багато пам'ятників та меморіальних таблиць пам'яті відомих особистостей.

Сфера охорони налічує декілька актуальних проблем. Здійснивши їх аналіз, можемо їх назвати: нестача фінансування, відсутність контролю за виконання законодавчих актів, відсутність координації між пам'яткоохоронними установами, комплектування реєстрів культурних пам'яток та цифрових каталогів, відсутність умов для розвитку культури в цілому та зацікавленості й довіри громадян у сфері охорони, недостатня підтримка та схвалення дій приватних організацій з боку держави, та незалучення додаткових каналів отримання коштів. Ці наявні проблеми погіршують ситуацію та клімат у сфері збереження культурних надбань.

Разом із залученням допомоги закордонних партнерів, відповідними діями всередині системи та підтримкою благодійників та громадськості над цими питаннями можна працювати.

ЮНЕСКО - міжнародна організація охорони спадщини, до списків, котрої, входить історичний центр Львова. Ця організація підтримує зв'язок із міськими установами, що займаються збереженням, отримує звіти по роботі, довгострокові та короткострокові плани по відновлювальних роботах, актуальну інформацію по стану об'єктів та надає допомогу, в разі необхідності.

Є багато негативних прикладів роботи пам'яткоохоронних організацій, але є й позитивні результати, серед яких реставрація сакральних пам'яток міста, оснащення центру для потреб громадян та гостей. На сьогоднішній день, більша частина пам'яток міста потребує ремонтних або консерваційних робіт. Можна зазначити й те, що станом на квітень 2024 року у центральній частині міста все ж ведуться реставраційні роботи.

Важкою та, на жаль, актуальною проблемою сьогодні є повномасштабне вторгнення. В ході, було пошкоджено 945 пам'яток по всій Україні, а також будівлі в буферній частині центру Львова - території, що входить до Списку ЮНЕСКО. В зв'язку з постійною небезпекою, міська влада та громадськість взялися до захисту пам'яток у місті. Їх було вилучено та перенесено до укриттів, загорнено у захисні матеріали, закрито деревом, та металевими конструкціями, заставлено мішками з піском. Підтримку місту надає ЮНЕСКО та міжнародні благодійники.

Зважаючи на ситуацію, яка склалася, охорона пам'яток історії та культури набуває нового значення. Адже це не лише будівлі, яким декілька століть, а неоціненні нагадування української історії та подій, які пережило місто та наші предки. Пам'ятник чи старовинна церква стають символами незламності українців. Сьогодні твориться історія, і сьогодні Україна набуває нових символів, нових звершень, що опісля стануть пам'ятками історії, та світовою спадщиною. Отже, саме час осягнути цінність та важливість охорони та збереження культурних надбань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркуша О., Мудрий М. З історії спорудження Галицького крайового сейму у Львові. *Наукові зошити історичного факультету*. Львів, 2001. Вип. 4. С.133–144
2. Ахмедова О.О. Збереження туристичної культурної спадщини України: державно-управлінський аспект. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип.3. С. 26-30
3. Бадяк В. П. Історичний центр Львова у Списку всесвітньої спадщини: здобутки та проблеми. *Праці Центру пам'яткознавства*. Київ, 2012. Вип. 21. С. 32-48
4. Бадяк В.П. Охорона пам'яток культури Львова (1953-1963 рр.). *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2010. Вип.21. С. 315-336.
5. Бірюльов.Ю.О. Єврейська архітектурна спадщина Львова. Львів: *Видавництво Старого Лева*, 2022. 631 с.
6. Бірюльов Ю.О. Львівська скульптура від раннього класицизму до авангардизму (середина XVIII- середина XX ст.): монографія. Львів: *Апріорі*, 2015. 526 с.
7. Бордун О. Локальна туристична система міста Львова: переваги та проблеми сталого розвитку. *Український географічний журнал*. 2019. №3 (107). С. 53-59
8. В Україні через російську агресію пошкоджені або зруйновані 945 пам'яток культурної спадщини: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3835895-v-ukraini-cerez-rosijsku-agresiu-poskodzeni-abo-zrujnovani-945-pamatok-kulturnoi-spadsini.html> (дата звернення: 19.04.2024)
9. Вовк А.О. Меморіальна комплекси Львова як відображення історії та сучасності у незалежній Україні. *Міжнародний науковий журнал “Грааль науки”*. 2021. №10. С. 610-614.
10. Гавришкевич І., Нагай М. Личаківський некрополь: малий маршрутний довідник музею «Личаківський цвинтар». Львів: *Папуга*, 2003. 60 с.

11. Голубко В.Є., Качараба С.П., Середяк А.В. Історичне краєзнавство: навчальний посібник. Ч.1. Львів: *Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка*, 2005. 130 с.
12. Загарбати або знищити: 18 пам'яток української архітектури, які зруйнувала росія: веб-сайт. URL: <https://rubryka.com/article/18-pamyatok-arhitektury-yaki-zrujnuvala-rosiya/> (дата звернення: 19.04.2024)
13. Звід пам'яток історії та культури України. М. Львів. Т.1.: електронний ресурс. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/ZvidLviv/ZvidLviv.pdf> (дата звернення: 24.11.2023)
14. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження: монографія / за ред. В.О. Горбика. Київ, 1998. 399 с.
15. Каднічанський Д., Завадовський Т. Замковий туризм: курс лекцій. Львів: Видавничий центр ЛНУ Івана Франка, 2017. 134 с.
16. Клапчук О.О. Оцінка пам'яток архітектури та містобудування міста Львова для потреб туризму. *Карпатський край*. 2012. №2. С.61-70
17. Комплексні наукові дослідження в реставрації пам'яток архітектури: колект. моногр. / за ред. М. Бевза. Львів: Вид. "Растр-7", 2022. 346.
18. Крип'якевич І.П. Історичні проходи по Львові. Львів: *Каменяр*, 1991. 165 с.
19. Куріло О.Ю. Вклад наукових товариств та комітетів у створення музеїв та їх археологічних колекцій в Україні. Український музей. Збірка наукових праць. Київ, 2002. С.37-43.
20. Кушнір Р.М., Фелонюк А.В. Наукове Товариство імені Шевченка: історія, сьогодення, майбутнє. Наукова Спадщина. *Вісник НАН України*. 2019. №1. С.64-84.
21. Левчук К.І. Громадські організації України: створення та діяльність (1985-1996 рр.). Вінниця: *ПП "Едельвейс і К"*, 2009. 320 с.
22. Литовченко В.В. Збереження і охорона культурної спадщини в сучасній Україні: внутрішні і зовнішні аспекти. *Міжнародний науковий вісник*: зб. наук. статей за матеріалами XXVII Міжнар. наук.-практ. конф, Ужгород-

Будапешт., 26-29 листопада. 2013 р. Ужгород: ДВНЗ “УжНУ”, 2014. Вип. 8(27). С.361-367

23. Львівська опера: путівник / Ю. Бірюльов та ін. Львів: *Центр Європи*, 2008. 36 с.

24. Любченко В.Ф. Львівська скульптура XVI-XVII століть. Київ: *Наукова думка*, 1981. 218 с.

25. Мельник І, Масик Р. Пам'ятники та меморіальні таблиці міста Львова. Львів: *Апріорі*, 2012. 318 с.

26. На захисті від “руського мира”: як рятують українські пам'ятки і чому Київ лишив монумент Незалежності відкритим: веб-сайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/16/248266/> (дата звернення: 19.04.2024)

27. На Львівщині встановили пам'ятні знаки на могилах загиблих військових: веб-сайт. URL: <https://loda.gov.ua/news/90377> (дата звернення: 04.04.2024)

28. На фасаді львівської школи відкрили одразу п'ять меморіальних таблиць пам'яті загиблих захисників України (відео): веб-сайт. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/public-sector/300136-na-fasadi-lvivskoi-shkoly-vidkryly-odrazu-5-memorialnykh-tablyts-pamiati-zahyblykh-zakhysnykiv-ukrainy-video> (дата звернення: 04.04.2024)

29. Назарук М. Львів: місто, природа, простір. Львів: *Видавництво Старого Лева*, 2022. 336 с.

30. Наконечний Р. Світ його привітав. Пам'ятники Тарасу Шевченку на Львівщині. Львів, 2013. 176 с.

31. Наш Львів: Альманах. Число 1. Львів 1256-2006 р. Львів: *Апріорі*, 2007. Число 1. 680 с.

32. Овсійчук В. Архітектурні пам'ятки Львова. Львів: *Каменяр*, 1969. 171 с.

33. Пам'ятки архітектури та містобудування України. Довідник Державного реєстру національного культурного надбання. / За ред. А. Мардера, В. Вечерського. Київ: *Техніка*, 2000. 664с.

34. Попова С.Я. Особливості житлової забудови Львова повоєнного періоду. *Національний університет “Львівська політехніка”, кафедра архітектури та реставрації*. Львів, 2019. Т. 1. №1. С. 83-90
35. Прибега Л. Архітектурна спадщина України: пам'яткоохоронний аспект: монографія. Київ: *Інститут культурології НАМ України*, 2015. 237 с.
36. Рибчинський О. Аналіз програм збереження культурної спадщини України. *Проект “CHOICE”: культурна спадщина і сучасність*. 14 с.
37. Сорок чотири дерев'яні храми Львівщини: путівник. Київ: *Грані-Т*, 2007. 120 с.
38. Титова О.М. Деякі актуальні питання збереження культурної спадщини України. *Праці Центру пам'яткознавства*. 2009. Вип. 16. С.5-10
39. У Криму загарбники знищують заповідник “Херсонес Таврійський”: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tymchasovo-okupovani/3848159-u-krimu-zagarbniki-znisuut-zapovidnik-hersones-tavrijskij.html> (дата звернення: 19.04.2024)
40. У Львові відкрили фонтан присвячений Герою України “ Да Вінчі” - Суспільне Новини: веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/452715-u-lvovi-vidkrili-fontan-prisvacenij-gerou-ukraini-da-vinci/> (дата звернення: 04.04.2024)
41. У ЮНЕСКО верифікували пошкодження 346 культурних об'єктів в Україні: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3839288-u-unesko-verifikuvali-poskodzenna-346-kulturnih-obektiv-v-ukraini.html> (дата звернення: 19.04.2024)
42. Халимончук А. Слово про Львів. Львів: *Каменяр*, 1969. 318 с.
43. The Rescue Mission to Save Ukraine’s Cultural Heritage: веб-сайт. URL: <https://www.bloomberg.com/news/features/2022-03-26/ukraine-s-museums-are-leading-a-cultural-rescue-mission> (дата звернення: 19.04.2024)
44. Unesco ‘gravely concerned’ about damage to Ukrainian cultural heritage: веб-сайт. URL: <https://web.archive.org/web/20220309144204/https://www.theartnewspaper.com/2022/>

[03/04/unesco-gravely-concerned-about-damage-to-ukrainian-cultural-heritage](#)

(дата

звернення: 19.04.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

*Захист пам'яток м.Львова під час російсько-української війни
(1- Вірменська церква: заставлені вікна, 2 - Театр опери: загорнені
скульптури, 3 - Латинська катедрa: захищені скульптури та вікна, 4 -
Фонтан-пам'ятник Нептуну - закритий)*

